

LÁZOK KLÁRA

KÉPESKÖNYV A „SZAMOS-MENTI HOLLYWOODRÓL”

Balogh Gyöngyi – Zágoni Bálint (szerk.): *A kolozsvári filmgyártás képes története 1913-tól 1920-ig*, Magyar Nemzeti Filmarchívum, 2009, 120 oldal

Zágoni Bálint és Balogh Gyöngyi könyve villanások sorozata, egy rendkívüli gonddal dokumentált és frappánsan megszerkesztett kézikönyv. Visszaemlékezések, anekdoták, korabeli újságcikkek, filmkritikák, filmplakátok, forgatásokról készült felvételek, korabeli forgatókönyvek tudományos gonddal összeválogatott, de játékos könnyedséggel egymás mellé illesztett albuma.

Hiánypótló könyv, hisz az egykor Welser-Vitéz Tibor által a témáról összeállított kézirat kiadatlan maradt, Jordáky Lajos pedig, az 1980-ban kiadott erdélyi némafilmgyártás-történet szerzője nyilvánvalóan nem fért hozzá minden forráshoz. A képeskönyv ugyanakkor támaszkodik a Welser-monoográfiára, főként az összefoglaló részek szerkesztésénél.

Ami a szerkesztőpárost illeti, sem Balogh Gyöngyit, sem Zágoni Bálintot nem szükséges bemutatni, a kolozsvári némafilmgyártásról szóló kézikönyvnek más nem is lehetett volna a szerzője. Balogh Gyöngyi a Magyar Nemzeti Filmarchívum munkatársaként a magyar némafilmgyártás történetének egyik legavatottabb ismerője, számos filmtörténeti szakmunka szerzője. A gazdagon illusztrált, tankönyvként is alkalmazható, *A magyar játékfilm története a kezdetektől 1990-ig* című kézikönyvének *A „prosperitás évei” (1914–1918)* című fejezetében a legkorszerűbb módszertani és esztétikai elveket alkalmazva felállította a jelenleg ismert magyar némafilmek műfaji besorolását.

Zágoni Bálint a *Filmtett* egykori szerkesztője, a *Filmtett* internetes filmes portál menedzsere, filmrendező, a kolozsvári némafilmgyártás kutatója. A *Transindex* közéleti portál *Adatbank Café* videós rovatából az érdeklődő ízelítőt kaphat kutatásainak összegzéséről, s egyben kedvet is e kézikönyv elolvasásához.

A Zágoni Bálint által szerkesztett Kolozsváron megjelenő filmes folyóirat 2008 elején internetes portállá alakult ugyan, de szerkesztői úgy döntöttek, hogy a nyomtatott formában való jelenlét érdekében időnként hiánypótló köteteket adnak majd ki – ennek első állomása Zágoni Bálint és Balogh Gyöngyi képeskönyve.

A könyv a kolozsvári magyar filmtörténet legtermékenyebb korszakát tárgyalja (1913–1920), bemutatva Janovics Jenő színházigazgató filmes vállalkozásának főbb mozzanatait: a francia Pathé filmgyárral való együttműkö-

dés korszakát, a budapesti Projectographfal létrehozott cég, a Proja működését, illetve az önálló kolozsvári filmgyárak, a Corvin és a Transsylvania tevékenységét.

1913-ban készült az első kolozsvári film, a *Sárga csikó*, az első a sajátosan magyar világot megjelenítő kolozsvári filmek közül. Janovics Jenő, a kolozsvári filmgyártás kezdeményezője, és mai szóval élve, menedzsere a budapesti filmgyártás inkább nyugati mintákat követő irányvonalával szemben egy sajátosan erdélyi profilt kívánt kialakítani az itt készült filmekben. Ezt leginkább magyar irodalmi adaptációk, illetve helyi témák, helyszínek filmrevitelével próbálta megvalósítani. Ezzel magyarázható például, hogy számos magyar filmműfajnak az első filmje készült a kolozsvári filmgyárban, például a legelső magyar presztízsfilm, a *Bánk bán* (1915), vagy az első magyar filmes ballada-feldolgozás, a *Tetemrehívás* (1915).

Sajátossága még a kolozsvári filmnek a filmezési helyszínek megoldása. Mivel a stúdió meglehetősen szerényen volt felszerelve, nagyon sok kültéri felvétel készült Kolozsvár utcáin, Szászfenesen, történeti helyszíneken, Vajdahunyad várában, a szentbenedeki kastélyban. De a belső helyszínek sem kötődtek a stúdióhoz, kávéházakban, a város fontosabb épületeiben forgattak. Az album számos, a forgatásokon készült felvételt közöl, s az, hogy a kamera háta mögül kukkanthatunk be a történetekbe, néhol még a bámezskodó kolozsvári járókelőket is látva, még előbbé varázsolja az olvasó számára a bemutatott történetet.

Nem elemző, értékelő szándékkal készült a mű, sokkal inkább magukat a filmeket és alkotásuk körülményeit helyezi az előtérbe, mintsem a mögöttük húzódó folyamatokat. A RNFA, MNFA és magángyűjtők segítségével köszönhetően képekkel sikerült életre kelteni a tárgyalt évek kolozsvári filmtermését, sőt külön kuriózumként három teljesen eltűnt filmet, a forgatásokon készült fényképek segítségével, képregényszerűen is bemutatnak a szerkesztők (*Kölcsönként csecsemők, Éjjeli találkozás, Kancsuka hazájában*).

Ugyanakkor az album bepillantást nyújt abba, hogyan is működött a filmgyártás az 1910-es évek közepén Erdély legfontosabb stúdiójában. A képeket kísérő rövid szövegek technikai részleteket tisztáznak, forgatási anekdotákkal fűszerezik a kötetet, de kitérnek a háború hatásának bemutatására is a filmvászonon.

A kolozsvári filmgyártás reprezentatív személyiségeinek külön oldalakat szentel az album. Szentgyörgyi István, Kertész Mihály, Janovics Jenő, Korda Sándor, Berky Lili, Várkonyi Mihály saját szavaikon, kritikákon, pályatársak visszaemlékezésein keresztül kerülnek minél autentikusabb megjelenítésre.

Külön érdeme a könyvnek a kiegészítő apparátus, a filmekben leggyakrabban szereplő színészek képgalériája a könyv végén, illetve 70 kolozsvári film betűrendes filmográfiája (rendező, operatőr, szereposztás, gyártó, forgatás helyszíne, film hossza).

Sajátos módon a magyar és erdélyi némafilmek több mint 90 százaléka megsemmisült. A 70 kolozsvári némafilmből négyet sikerült eddig felkutatni, és sajnos most már nem is valószínű, hogy gyarapodik ez a szám, hisz a némafilmek élettartama legfeljebb 100 év. Történész szemmel nézve talán az adja a könyv legnagyobb értékét, hogy a szerkesztők megpróbálják rekonstruálni ezeket az elveszett filmeket is, fényképek, visszaemlékezések, kritikák, plakátok segítségével, támpontot adva ezzel a téma mélyebb továbbgondolásához, tipológiák készítéséhez, analógiák kereséséhez. De nem csak történész vagy filmes nézőpontból érdekes ez a könyv. A képeskönyv jelleg, a kísérelő szövegek pergő ritmusa élvezetes olvasmánnyá avatja bárki számára, hisz, az egyik megfilmesített író, Herczeg Ferenc szavaival élve: „minden ép-eszű ember jár moziba”.